

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Veranderingen in opvattingen van kiezers sinds 1967

Noordzij, G.P.

Citation

Noordzij, G. P. (1972). Veranderingen in opvattingen van kiezers sinds 1967. *Acta Politica*, 7: 1972(1), 19-29.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449339>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449339>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

weinig verdraagzaam staan tegenover de geprononceerde mening van anderen. Zo hebben wij de vraag gesteld: 'Stel dat iemand een wet zo onrechtvaardig vindt dat hij besluit de regering bij zijn werk te hinderen door zitdemonstraties, massa-bijeenkomsten of protestoptochten. Keurt u dat goed of keurt u dat af?'

Wij hebben reeds enige jaren met deze aktie-vormen kennis kunnen maken. Dit houdt echter niet in dat ze gemeengoed geworden zijn en veelal als legitiem worden erkend. Deze akties worden namelijk door 52 % van de respondenten afgekeurd en door 34 % goedgekeurd, 10 % kan het niets schelen.

Hiermee in overeenstemming is de bevinding dat 52 % van de respondenten het goed zou keuren als de politie in zo'n geval een aantal van de deelnemers zou arresteren. Slechts 30 % keurt dat af en 7 % zei dat het voor hen niets uit maakt. Het is daarom niet verwonderlijk te constateren dat meer dan de helft van de respondenten (57 %) zegt voorstander te zijn van krachtiger optreden van de overheid bij ordeverstoringen en dat de helft voorstander is van strikte handhaving van de wet, welke gevolgen dat ook mag hebben.

Veranderingen in opvattingen van kiezers sinds 1967 door G. P. Noordzij

1, Inleiding

Het onderzoek van 1971, het eerste van een periodiek en continu nationaal verkiezingsonderzoek voor algemeen politiekologisch gebruik, heeft als direkte voorloper het V.U.-verkiezingsonderzoek van 1967. In het hier volgende stuk treft de lezer een vergelijking aan van enkele uitkomsten van het in 1967 gehouden V.U.-verkiezingsonderzoek met overeenkomstige uitkomsten van het interuniversitair verkiezingsonderzoek van 1971. De vergeleken uitkomsten werden verkregen aan de hand van vragen naar de mening over een aantal zaken die te maken hadden met 'demokratisering' enerzijds en 'vrijheid en gelijkheid' anderzijds.

2, Demokratisering

Onder de noemer 'demokratisering' hebben we een aantal vragen naar opvattingen met betrekking tot staatsrechtelijke veranderingen samengebracht alsmede de vraag naar de feitelijke invloed van de kiezer op de samenstelling van de regering. Niet dat alle vragen die we zullen behandelen evenveel met demokratisering te maken hebben. Dat hoeft bijvoorbeeld niet te gelden voor de vraag of Nederland een republiek zou moeten worden. Bij de andere te behandelen vragen is de relatie met het begrip demokratisering echter vrij duidelijk. Het gaat telkens om voorstellen ter vergroting van de invloed der kiezers.

De antwoorden op de vragen met betrekking tot staatsrechtelijke wijzigingen geven ons enig inzicht in de verlangens van de kiezers op dit punt, de vraag naar de feitelijke kiezersinvloed laat ons weten hoe de kiezer zijn invloed zelf taxeert.

2,1 Staatsrechtelijke veranderingen — In 1971 werd de respondenten gevraagd te reageren op de bewering 'de minister-president moet rechtstreeks door de kiezers worden gekozen' (vgl. 1967: 'de kiezers moeten voortaan niet alleen de Kamerleden kiezen maar ook de minister-president'). Uit tabel 2.1 blijkt dat het aantal kiezers dat niet met deze veranderingen instemt na vier jaar ongeveer konstant is gebleven en dat de wijzigingen zich vooral hebben voorgedaan bij hen die sympathie hebben voor de idee van een gekozen minister-president: aanzienlijk meer mensen zijn het in 1971 helemaal of zeer eens met dit voorstel terwijl het aantal kiezers dat het er alleen maar mee eens is, in vergelijking met 1967, is teruggelopen.

Het percentage kiezers dat van mening is dat Nederland een republiek moet worden is sinds 1967 konstant gebleven: 10%. Onder de tegenstanders van de republiek hebben zich echter enige wijzigingen voltrokken sinds 1967: thans zijn minder mensen het oneens met de bewering dat Nederland een republiek zou moeten worden en meer mensen helemaal niet eens. Dat het

Tabel 2.1. Opvattingen over enkele staatsrechtelijke veranderingen

	helemaal eens		niet mee eens		helemaal niet mee eens		weet niet/geen antwoord		totaal		
	1971	1967	1971	1967	1971	1967	1971	1967			
gekozen minister-president	21	13	29	37	34	32	5	5	11	13	100
Nederland moet een republiek worden	3	2	7	8	46	54	34	30	9	6	100
gekozen burgemeester	25	15	35	38	26	31	6	5	8	11	100
referendum	17	15	32	38	29	31	6	5	15	11	100

Leesvoorbeeld: in 1971 was 21 % van de kiezers het helemaal eens met het denkbeeld van een gekozen minister-president tegenover slechts 13 % in 1967.

Tabel 2.2. De feitelijke kiezersinvloed per leeftijdscategorie

leeftijd:	veel invloed		weinig invloed		geen invloed		weet niet/geen antwoord		totaal
	1971	1967	1971	1967	1971	1967	1971	1967	
jonger dan 25 jaar	17	46	54	40	21	8	7	6	100 (11)
26 t/m 30 jaar	20	43	53	37	20	14	6	6	100 (13)
31 t/m 35 jaar	21	46	51	36	22	11	7	7	100 (9)
36 t/m 50 jaar	19	48	53	32	22	14	7	6	100 (28)
51 t/m 65 jaar	22	51	51	32	20	10	8	7	100 (23)
ouder dan 65 jaar	16	47	43	29	19	10	23	14	100 (16)
allen	19	48	51	33	21	12	10	7	100

Leesvoorbeeld: in 1967 was 46 % van de kiezers jonger dan 25 jaar, van mening dat zij veel invloed kon uitoefenen op de samenstelling van het kabinet, in 1971 was dat percentage nog slechts 17.

vindt u dat de kiezers in Nederland in feite veel, weinig of geen invloed uitoefenen op de samenstelling van de regering?

percentage kiezers dat op deze vraag geen antwoord produceert sinds 1967 is toegenomen zal wel te maken hebben met het feit dat de aangestipte problematiek thans veel minder in discussie is dan in 1967.

Het derde voorstel tot staatsrechtelijke verandering waarop de kiezers werd gevraagd te reageren luidde als volgt: 'de burgemeester moet worden gekozen door de inwoners van de gemeente' (in de VU-enquete: 'ook onze burgemeesters moeten voortaan worden gekozen en niet meer door Den Haag benoemd'). Het percentage voorstanders van een gekozen burgemeester is sinds 1967 duidelijk toegenomen. (Thans 60 % tegenover 53 % in 1967). Het is vooral onder de antwoordmogelijkheid 'helemaal eens' waar we de grootste verschuiving zien. Beliep het aantal kiezers onder deze categorie in 1967 15 %, thans is een kwart van de respondenten helemaal voor een gekozen burgemeester. De percentages onder de overige antwoordmogelijkheden zijn sinds 1967 ongeveer gelijk gebleven of teruggelopen.

De laatste vraag waarvan tabel 2.1 de antwoordpercentages geeft had betrekking op het referendum. In 1971 luidde die vraag: 'over voor ons land belangrijke beslissingen moet door de kiezers zelf worden gestemd, het zogenaamde referendum'. In 1967: 'over sommige vraagstukken moet door het volk zelf gestemd worden (een zogenaamd referendum)'. De veranderingen die zich sinds 1967 in de opvattingen van de kiezers hebben voltrokken komen in grote lijnen hierop neer, dat het aantal voorstanders van een referendum is afgenomen, het aantal tegenstanders ongeveer konstant is gebleven en het percentage dat geen antwoord produceert is toegenomen. Dit laatste zal, evenals bij de voorlaatst besproken staatsrechtelijke verandering, terug te voeren zijn op het feit dat de publieke discussie over het referendum vrijwel tot stilstand is gekomen.

Resumerend kunnen we stellen dat de animo voor staatsrechtelijke veranderingen zeker niet voor alle voorbeelden daarvan is toegenomen. Duidelijk in populariteit gestegen is de figuur van de gekozen burgemeester. Dat geldt echter niet voor het referendum, terwijl het deel van het elektoraat dat voorstander is van een gekozen minister-president weliswaar gelijk is gebleven maar veel meer dan in 1967 bestaat uit *radikale* voorstanders.

2.2 *De invloed van de kiezer* — De vraag naar de mening van de kiezers over de kwestie of zij in feite veel, weinig of geen invloed op de samenstelling van de regering kunnen uitoefenen biedt interessante vergelijkingsmogelijkheden met de situatie in 1967 (zie tabel 2,2).

Was in 1967 bijna de helft van de kiezers (48 %) nog van mening dat zij veel invloed kon uitoefenen op de samenstelling van het kabinet, in 1971 is hun aantal teruggelopen tot 19 % van het totaal! Bepaald een voorbeeld van wat de Amerikanen een 'landslide' zouden noemen. Het percentage kiezers

Tabel 2.3 De feitelijke kiezersinvloed naar partijkeuze

partijkeuze:	Vindt u dat de kiezers in Nederland in feite veel, weinig of geen invloed uitoefenen op de samenstelling van de regering									
	veel invloed		weinig invloed		geen invloed		weet niet/geen antwoord		totaal	
	1971	1967	1971	1967	1971	1967	1971	1967	1971	1971
ARP	30	53	54	53	7	9	8	5	100 (7)	
BP	35	48	50	24	15	17	—	11	100 (1)	
CHU	25	47	47	35	16	8	12	10	100 (5)	
CPN	11	56	38	28	47	10	5	6	100 (2)	
D'66	17	36	59	48	19	14	6	2	100 (7)	
GPV	37	70	33	19	11	7	19	4	100 (1)	
KVP	20	46	46	32	19	13	15	9	100 (19)	
PSP	23	40	55	30	23	29	—	1	100 (1)	
PvdA	16	56	51	28	25	10	8	6	100 (20)	
SGP	22	53	65	25	7	3	7	19	100 (2)	
VVD	25	48	54	43	20	7	1	2	100 (7)	
totaal	19	48	51	33	21	12	10	7	100 (72)	

Leesvoorbeeld: Van de kiezers van de ARP vond in 1967 nog ruim de helft (53 %) dat zij veel invloed konden uitoefenen op de samenstelling van het kabinet, in 1971 is dat nog slechts bij 30 % het geval. (Alleen die partij die aan beide verkiezingen deelnamen zijn hier opgenomen).

dat geen invloed meende te kunnen uitoefenen varieerde overeenkomstig: 12 % in 1967 tegenover bijna 21 % in 1971!

In de afgelopen vier jaar is er bij een toenemend aantal kiezers ernstige twijfel omtrent de effectiviteit van het uitbrengen van hun stem gerezen. Gezien de percentages valt de kiezersopkomst op 28 april 1971 nog enorm mee. Er schort kennelijk het één en ander aan de geloofwaardigheid van ons systeem van verkiezingen. In elk geval menen we te kunnen konkluderen dat de cijfers iets zichtbaar maken van het ontstaan van een dosis skepsis bij de kiezers: skepsis tegenover de eigen effectiviteit. Een andere verklaring voor de percentuele verschuivingen over een periode van vier jaar kan zijn gelegen in het feit dat er een groeiend verlangen naar democratisering bij de kiezers is ontstaan. Deze verklaring moet echter op grond van de in dit artikel gebruikte gegevens voorlopig als tentatief worden beschouwd.

Het is interessant te zien dat de enorme verschuivingen die we hierboven signaleerden zich bij alle kiezers, onafhankelijk van hun leeftijd, voordeden. Zowel voor de uitkomsten van de VU-enquete als voor die van het onderzoek in 1971 geldt dat er geen duidelijk verband is te zien tussen iemands leeftijd en de beantwoording van de vraag naar de feitelijke invloed op de samenstelling van de regering (zie tabel 2,2).

In tabel 2,3 beschouwen wij deze verschuivingen naar partijkeus. Allereerst valt op dat voor alle beschouwde partijen in 1971 aanzienlijk lagere percentages van hun kiezers invloed meenden te hebben op de samenstelling van het kabinet in vergelijking met 1967. Beschouwen wij voor 1971 de variatie van die percentages t.o.v. het gemiddelde percentage van 19 % voor alle kiezers, dan valt op (de kleine partijen daargelaten) dat vooral de stemmers op partijen die deel uit maakten van het kabinet de Jong (KVP, ARP, CHU, VVD) meer dan gemiddeld (19 %) vonden die invloed te hebben. Voor 1967 kan een dergelijke systematische variatie t.o.v. het gemiddelde voor alle kiezers (48 %) niet worden gevonden. Een dergelijke lijn kan worden bespeurd voor de cijfers van 'geen invloed' in tabel 2,3.

De kiezers van de partijen van de zogenaamde progressieve concentratie (waarvan de PPR voor vergelijking met 1967 buiten beschouwing blijft omdat ze toen nog niet bestond) leveren een minder consistent beeld op dan de kiezers van de regeringspartijen. PvdA-stemmers vinden thans relatief veel minder vaak dan in 1967 dat ze veel invloed kunnen uitoefenen en relatief veel vaker dat ze geen invloed kunnen uitoefenen. Bij D'66-kiezers doen zich dezelfde veranderingen in zwakkere vorm voor.

Samenvattend lijkt er ook enige grond te bestaan voor de hypothese dat iemands oordeel over de effectiviteit van zijn stem in zekere mate afhankelijk is van het feit of hij tot regerings- dan wel tot oppositiepartijen behoort. Wanneer we de regeringspartijen uit het kabinet De Jong samen nemen en

plaatsen tegenover de oppositie, waartoe we rekenen de PvdA en D'66 (met de PPR de leden van het 'schaduwkabinet'), dan ontstaat het volgende beeld voor 1971:

	veel invloed	weinig invloed	geen invloed	w.n./g.a.
regeringspartijen	24 %	49 %	17 %	8 %
oppositiepartijen	16 %	53 %	23 %	10 %

3, Vrijheid en gelijkheid

Tot de politieke beginselen die hedentendage in Nederland frekwent worden gehuldigd behoren in elk geval de vrijheid en de gelijkheid. Ze hangen onmiskenbaar samen met duidelijke aksenten in de politieke geschiedenis en in het Nederlandse partijstelsel. Dat geldt echter, zeker in de Nederlandse situatie, ook voor het geloof, de bijbel, of het beginsel van de erkenning der Goddelijke Openbaring. We beperken ons thans echter tot het vrijheids- en gelijkheidsbeginsel. Het gaat er ons in deze paragraaf niet om, de beginselen van de Nederlandse kiezers te analyseren. Veeleer interesseert ons hier de vraag of de meningen over een aantal konkrete vrijheids- en gelijkheids-situaties in de afgelopen vier jaar veranderingen hebben ondergaan.

3,1 De Vrijheid — De vragen naar de mening over vrijheidssituaties werden zodanig beantwoord dat daaruit valt af te leiden dat men, vergeleken met vier jaar geleden in mindere mate het gevoel heeft dat er te weinig vrijheid bestaat te demonstreren op straat en een bedrijf uit te oefenen zoals je wilt. Over de vrijheid voor de jeugd om te doen wat zij wil zijn de meningen van de kiezers in 1971 op dezelfde wijze verdeeld als in 1967 (zie tabel 2,4).

Bezien we de antwoorden op de vraag naar de vrijheid om te demonstreren per leeftijdskategorie dan springt direkt een aantal bijzonderheden in het oog. Waren het in 1967 vooral de kiezers onder de 36 jaar die vaak van mening waren dat er te weinig vrijheid van demonstratie was, in 1971 is er van deze uitgesproken positie van de jongere kiezers niet veel meer over. Daartegenover staat dat onder hen die van mening zijn dat er te veel demonstratievrijheid is, thans wat meer kiezers van boven de 30 jaar voorkomen dan in 1967 het geval was. Het lijkt er op dat de jongeren veel van hun eisen van 1967 op het punt van de demonstratievrijheid thans als gerealiseerd beschouwen terwijl naar de mening van de ouderen de balans iets te ver is doorgeslagen.

Ook de antwoorden op de vraag naar de vrijheid van bedrijfsuitoefening liggen per leeftijdskategorie verschillend. Was in 1967 de groep van 31 t/m 50 jaar duidelijk oververtegenwoordigd onder hen die van mening waren dat er op dit punt te weinig vrijheid is, thans geldt dat nog slechts voor de groep van 36 t/m 50 jaar. Het zijn vooral de kiezers, jonger dan 31 jaar, die nu

vaker dan in 1967, van mening zijn dat er te veel vrijheid van bedrijfsuitoefening bestaat. Voor alle leeftijdskategorieën geldt dat men thans, vaker dan in 1967, van mening is dat er voldoende vrijheid bestaat om een bedrijf uit te oefenen zoals je wilt. De hoge percentages voor weet niet/geen antwoord bij kiezers die ouder zijn dan 65 jaar zullen verklaard moeten worden uit het feit dat het passeren van deze leeftijdsgrens meestal gepaard gaat met een zich terugtrekken uit het beroepsmilieu.

En dan tenslotte de vrijheid voor de jeugd om te doen wat zij wil. Voor de steekproef als geheel zijn geen belangrijke verschuivingen vergeleken met 1967 te constateren. Na uitsplitsing naar leeftijd blijkt echter dat met name de kiezers van 51 t/m 65 jaar thans bepaald veel minder tolerant zijn ten aanzien van de jeugd dan in 1967.

De enige leeftijdskategorie die een uitzondering vormt op het algemeen beeld dat men thans vaker dan in 1967 vindt dat de jeugd te veel vrijheid geniet is die van de 25 t/m 30-jarigen. Laatstgenoemden vinden thans het minst vaak dat er een te veel aan vrijheid en het vaakst dat er te weinig vrijheid voor de jeugd bestaat om te doen wat zij wil. Deze groep komt ruwweg overeen met de groep beneden de 25 jaar in 1967, die toen een overeenkomstige positie innam als de 25 tot en met 30-jarigen thans.

De nieuwe generatie jongste kiezers wijkt in zoverre af van de generatie jongste kiezers van 1967 dat ze vaker een te veel aan vrijheid voor de jeugd constateert, maar tevens vaker een tekort! Een polarisatie-tendens binnen de categorie der jongste kiezers die er in 1967 in veel mindere mate was.

Het zou de moeite waard zijn te onderzoeken hoe het komt dat de 25 t/m 30-jarigen op het punt waar het hier om gaat veel meer als tegenpool van de 51 t/m 65-jarigen dienen dan de jongste kiezers.

3,2 Gelijkheid — Wanneer men een aantal doelstellingen van kiezers op het punt van de gelijkheid vergelijkt met de doelstellingen die ze op dat punt in 1967 hadden, dan valt op dat alleen op het punt van de medezeggenschap in het bedrijfsleven meer gelijkheid gewenst wordt dan in 1967. Zo blijkt uit tabel 2,5 dat de vraag naar de mening over de verschillen tussen hoge en lage inkomens en de vraag of iedereen voldoende kansen heeft om de baan te krijgen waarvoor hij geschikt is, in 1971 niet duidelijk anders wordt beantwoord dan in 1967. De respondenten beantwoorden de vraag of ze vinden dat de werknemers in de bedrijven waarin ze werken voldoende te zeggen hebben of te weinig of te veel in 1971 echter veel vaker in termen van 'te weinig' dan in 1967.

De vraag naar de medezeggenschap peilt de mening over de democratisering in het bedrijfsleven. Gezien de veranderingen sinds 1967 in het antwoordpatroon gaat het hier om een aangelegenheid met betrekking waartoe bij de lezers

Tabel 2,4 Het verband tussen de leeftijd en opvattingen over een drietal vrijheidssituaties

leeftijd	te veel 1971	1967	voldoende 1971	1967	te weinig 1971	1967	weet niet/geen antwoord 1971	1967	totaal 1971
Wat vindt van de vrijheid om te demonstrenen op straat:									
jonger dan 25	20	20	64	51	10	25	4	4	100 (11)
25 t/m 30	21	20	63	50	10	25	5	5	100 (13)
31 t/m 35	32	22	59	48	8	22	1	8	100 (9)
36 t/m 50	31	26	56	51	9	17	4	6	100 (28)
51 t/m 65	42	34	49	46	5	12	4	8	100 (23)
ouder dan 65	49	45	36	35	7	8	9	12	100 (16)
totaal	32	29	55	47	8	17	5	7	100
en de vrijheid om een bedrijf uit te oefenen zoals je wilt:									
jonger dan 25	6	3	33	30	51	58	9	9	100 (11)
25 t/m 30	6	3	35	27	50	61	9	9	100 (13)
31 t/m 35	4	2	36	27	49	63	11	8	100 (9)
36 t/m 50	3	2	28	24	60	65	8	9	100 (28)
51 t/m 65	3	3	28	28	53	60	16	9	100 (23)
ouder dan 65	3	3	31	27	39	51	27	19	100 (16)
totaal	4	3	32	27	52	60	12	10	100
en de vrijheid voor de jeugd om te doen wat zij wil?									
jonger dan 25	25	20	52	59	22	16	1	5	100 (11)
25 t/m 30	19	25	54	53	23	17	4	5	100 (13)
31 t/m 35	32	30	48	49	16	16	3	5	100 (9)
36 t/m 50	37	33	47	48	14	14	3	5	100 (28)
51 t/m 65	58	45	33	41	6	8	4	6	100 (23)
ouder dan 65	60	57	24	29	6	7	9	7	100 (16)
totaal	39	37	44	45	13	12	4	6	100

Leesvoorbeeld: in 1967 vond een kwart van de kiezers, jonger dan 25 jaar, dat er te weinig vrijheid was om te demonstrenen op straat; in 1971 was het overeenkomstige percentage 10 %.

een toenemende mate van onvrede bestaat. Het verlangen naar inspraak dat sinds 1967 zo duidelijk is gegroeid zal alles te maken hebben met het feit dat er zich een bewustwordingsproces ten aanzien van deze problematiek heeft voltrokken bij de kiezers, dat er een soort van kritische zin is ontstaan die parallel loopt met, c.q. het gevolg is van een algemene roep om democratisering in de meest uiteenlopende sectoren van ons maatschappelijk bestel.

Om te zien of er op het punt van de mening over de inkomensverschillen sinds 1967 toch niet meer is veranderd bezien we de steekproef niet meer in haar geheel maar per leeftijdscategorie. Vergeleken met 1967 is in 1971 een iets geringer percentage kiezers t/m 30 jaar van mening dat er voldoende inkomensgelijkheid bestaat en een hoger percentage van mening dat er meer inkomensgelijkheid zou moeten komen. Bij de kiezers van 31 t/m 50 jaar zien we het tegenovergestelde: zij zijn vaker dan in 1967 van mening dat de inkomensverschillen moeten blijven zoals ze zijn en iets minder vaak van mening dat ze kleiner zouden moeten worden. De kiezers van 51 t/m 65 jaar hebben sinds 1967 een overeenkomstige ontwikkeling te zien gegeven als de kiezers t/m 30 jaar.

Zijn de kiezers t/m 30 jaar en de kiezers van 51 t/m 65 jaar, vergeleken met 1967, dus vaker van mening dat er aan de onkomensverdeling in ons land iets schort, de kiezers van 31 t/m 50 jaar zijn thans vaker dan in 1967 van mening dat de inkomensverschillen moeten blijven zoals ze zijn.

De veranderingen in de mening over de medezeggenschap van de werknemers in de bedrijven waarin zij werken zijn opvallender bij de kiezers t/m 35 jaar dan bij de kiezers die ouder zijn dan 35. Was van eerstgenoemden in 1967 ongeveer de helft van mening dat de situatie eigenlijk geen wijziging behoefde, in 1971 ligt het percentage 10 tot 16 procent lager. De categorie jongste kiezers die meer medezeggenschap in de bedrijven wenst is van 32 % gestegen tot 52 %. Bij de kiezers van 25 t/m 30 jaar steeg het overeenkomstige percentage van 38 naar 56 en bij de kiezers van 31 t/m 35 van 37 naar 49! Bij de oudere categorieën kiezers zijn de verschillen minder opvallend maar zeker niet te verwaarlozen.

Dat de vraag welke hier aan de orde is voor kiezers van boven de 65 enigszins buiten het gezichtsveld ligt blijkt uit het percentage w.n./g.a. Het betreft hier de categorie kiezers die in de meeste gevallen geen directe banden meer met bedrijven zullen onderhouden.

De laatste vraag met betrekking tot de gelijkheid die de kiezers werd gesteld betrof hun mening over de vraag of iedereen voldoende kansen heeft om de baan te krijgen waarvoor hij geschikt is. In de VU-enquête kon deze vraag beantwoord worden in termen van ja, neen en geen mening/antwoord. Wanneer we de uitkomsten van 1967 in tabel 2,5 met de uitkomsten van 1967 wil-

Tabel 2,5 Het verband tussen leeftijd en opvattingen over een drietal gelijkheidsituaties

leeftijd	wil minder gelijkheid 1971 1967	voldoende gelijkheid 1971 1967	wil meer gelijkheid 1971 1967	weet niet/ geen antwoord 1971 1967	% totale steekproef 1971
wilt u dat de verschillen tussen hoge en lage inkomens blijven zoals ze zijn, kleiner of groter worden?					
jonger dan 25	3	24	70	3	100 (11)
25 t/m 30	2	21	74	2	100 (13)
31 t/m 35	1	28	69	1	100 (9)
36 t/m 50	4	24	68	5	100 (28)
51 t/m 65	3	21	71	4	100 (3)
ouder dan 65	2	26	60	11	100 (16)
totaal	3	24	68	5	100
vindt u dat de werknemers in de bedrijven waarin zij werken voldoende, te veel of te weinig te zeggen hebben?					
jonger dan 25	5	39	52	3	100 (11)
25 t/m 30	4	31	56	9	100 (13)
31 t/m 35	5	40	49	7	100 (9)
36 t/m 50	6	40	41	10	100 (28)
51 t/m 65	8	31	39	15	100 (3)
ouder dan 65	8	31	29	31	100 (16)
totaal	7	39	42	12	100
vindt u dat iedereen voldoende, te weinig of te veel kansen heeft om de baan te krijgen waarvoor hij geschikt is?*					
jonger dan 25	1	42	51	5	100 (11)
25 t/m 30	—	36	54	9	100 (13)
31 t/m 35	—	46	46	8	100 (9)
36 t/m 50	1	41	47	12	100 (28)
51 t/m 65	—	50	37	12	100 (3)
ouder dan 65	1	44	28	26	100 (10)
totaal	1	45	43	10	100

* In de VU-enquete bestond slechts de antwoordmogelijkheid ja/nee/geen mening of geen antwoord. Leesvoorbeeld: in 1967 vond de helft van de kiezers, jonger dan 25 jaar, dat de werknemers voldoende te zeggen hebben in de bedrijven waarin zij werken. In 1971 is nog slechts 39 % die mening toegedaan.

len vergelijken moeten we dus de percentages voor „ja” in 1967 plaatsen naast de percentages voor 'voldoende' in 1971 en de percentages voor 'neen' in 1967 naast die voor 'te weinig' in 1971. In tabel 2,5 vindt men de percentages onder respectievelijk 'voldoende gelijkheid' en 'wil meer gelijkheid'. Per leeftijdscategorie bekeken blijken vooral de kiezers t/m 30 jaar thans van mening te zijn dat er op dit punt meer gelijkheid zou moeten zijn. Vooral binnen de geleerden van de jongste kiezers is er het één en ander veranderd: waren ze in 1967 nog zo ongeveer de kampioenen van de status quo, thans zijn ze, merkwaardigerwijze tesamen met de kiezers van 25 t/m 30 jaar — die immers grotendeels de jongste kiezers van 1967 waren — de pleitbezorgers van een situatie van meer gelijkheid bij het krijgen van de baan waarvoor men geschikt is. Ook bij deze vraag zien we dat de aangesneden problematiek buiten het gezichtsveld van veel van de oudste kiezers is komen te liggen.

4, Enkele samenvattende konklusies

De vergelijking van uitkomsten van het interuniversitair verkiezingsonderzoek 1971 met die van het VU-verkiezingsonderzoek van 1967 gaf als meest in het oog springend resultaat te zien dat de kiezers in 1971 beduidend minder vaak het gevoel hebben dat zij met hun stem invloed kunnen uitoefenen op de samenstelling van de regering.

De respondenten reageren niet op alle aan hen voorgelegde suggesties tot staatsrechtelijke verandering op dezelfde wijze als in 1967: de gekozen burgemeester heeft aan populariteit gewonnen; het referendum, de gekozen minister-president en de republikeinse staatsvorm zijn onderwerpen waaromtrent de meningsveranderingen volgens een wat ingewikkelder patroon zijn verlopen.

De steekproef als geheel reageerde nogal verschillend op de haar voorgelegde vrijheids- en gelijkheidsituaties. Er is thans minder behoefte aan verruiming van de demonstratievrijheid dan in 1967, het tegendeel geldt voor de verruiming van de vrijheid van bedrijfsuitoefening. Ten aanzien van de vrijheid voor de jeugd zijn er voor de steekproef als geheel geen grote verschillen met 1967 te konstaten. Hetzelfde geldt voor de mening ten aanzien van de inkomensongelijkheid en de gelijkheid van kansen op de baan waarvoor men geschikt is. De kiezers zijn thans vaker dan in 1967 van mening dat werknemers meer medezeggenschap in hun bedrijven zouden moeten krijgen. Een opsplitsing in leeftijdscategorieën, tenslotte, maakt in de meeste gevallen interessante differentiaties in het antwoordpatroon van de kiezers zichtbaar.